

Oláh Mara

festőművész (Monor, 1945. szeptember 3.)

Születtem Monoron, 1945. szeptember 3-án, a faluvégen, egy kis putriban, a cigánytabán által kinevezett cigány szülésznő keze által, akit csak Lina néaninek neveztek. Anyám beás cigány, edényfoltozó családból származott. Tizenhárman voltak testvérek, Mogyoródon laktak. Apám részéről zenészcsaládból származom, ők hatan voltak testvérek. Monoron éltek. Mivel a nagypapám primás volt, öt fiúgyerekét zenére tanította, és később családi zenészként keresték kenyerüket. Apám nagybögös volt a bandában. Nagymamám otthon látta el a nagy családot, ahol a férfiakra mindennap kellett a tiszta ingek. Vendéglátóknál és parasztokhoz jártak, lakodalmakra és

pincék közé zenélni. Az ötvenes évek után már dolgozni is el kellett járni. Segédmunkásként kőművesek mellé jártak, egy héten egyszer jöttek haza.

Mivel a nagypapám korán elhalálozott, anyámék egyedüli cigányként éltek a falu szélén. Ők látták el a falut és a környékbeli falvakat; edényfoldozással, üstházkészítéssel, valamint rongy- és vasgyűjtéssel foglalkoztak. Szamaras és lovas kocsival járták a falut, a kenyérkeresésért. Mivel apám a katonaság alatt Mogyoródon is megfordult, ott ismerte meg anyámat.

Anyám és apám nagyon szépek voltak. Fehér bőrűek, arányos testalkatúak. Apám szép magas, sovány, anyám gyönyörű arcú, vörös, hosszú hajú. Mindkettőjüknek barna szeme volt, anyám nagyon arányos, nagy mellű, szép, középtermetű. Rögtön beleszerettek egymásba. És mikor apám hazavitte anyámat, apám famíliája nem örült neki, mivelhol oláh cigánynak számított, az edényfoltozása miatt. Emiatt elejétől kezdve konfliktusokkal telt a szüleim házassága. Mert apám kellett a családi zenésznek, anyám meg hol takarítani, hol edényt foltozni járt a parasztokhoz. Ezt szégyellte a zenészcsalád, és végül elkergették anyámat. Ezért gyerekkoromra úgy emlékszem, hogy ingajáratban laktunk, hol itt, hol ott. Mert apám anyám után ment, és akkor volt, hogy homokbányában kivájt földgunyhóban is laktunk, mert az anyai nagyszüleimnél nem volt hely a nagy család miatt. Ők kétszoba-konyhás lakásban laktak, de volt, mikor az istállóban is aludt valaki. Nem volt külön házuk apai részről sem, ott is szűkösen volt a család. (...)

Időközben férjhez mentem. Szültem egy tündérlányt. Először a szüleimnél laktunk, később kölcsönrel saját házuk lett. Tíz év után megoperáltak méhdaganattal. Aztán takarítóipart váltottam, a férjem volt az alkalmazottam. Anynyit dolgoztam, hogy először a vonaton, később a volán mellett is elaludtam, annyira fáradt voltam. Elhatároztam, hogy semmi pénzért nem csinálom ezt az önpusztító munkát, mert nem akarok a bolondokházában kikötni. Úgy éreztem, most már elértem a célokat. Kétszobás, tapétázott, fürdőszobás házuk és egy Trabant autónk lett. (...)

Amit megéreztem, hogy beteg vagyok, beigazolódott. Rákos daganat nőtt a szememben, és ki kellett venni a bal szemem. Közben meghaltak a nagynénémék is. Időközben elváltunk. (...)

Több helyre elvittem megmutatni a festményeimet. Volt, ahol hitegettek, hogy kiállítják, de nem lett belőle semmi. Szétosztogattam, akiknek tetszett. Egyetlenegy tartottam meg, a szemműtétem. Ezzel elmentem a Nemzeti Galériába. Azt mondták, ne hallgassak senkire, festő vagyok. Kiállítások sorozata következett. (...)

Mióta úgynevezett festőművész lettem, én, a tanulatlan cigány, olyan csodálatos emberi iskolát jártam ki, amit szerintem még az egyetlen sem tanítanak. Csodálatosan okos, művelt emberek társaságába kerültem. Úgy érzem, hogy bármilyen iskolát végeztem volna, nem találkoztam volna olyan sokrétű, különböző szakmájú, de csodálatos emberekkel, akik engem három év alatt teljes mértékben átváltoztattak, és megtanultam, mi az, hogy emberi érték, ami szerintem a világon a legfontosabb. Én ezektől az emberektől és a festészettől érzem magam olyan embernek, amilyen most vagyok. (...)

Csak nagybátyáimat sajnálom szegényeket, mert önekik még többet kellett szenvedni egy idegen országban. Haza sem jöhettek, mert itthon a halál várt volna rájuk. Nekik meg kellett tagadniuk önmagukat, hogy élni bírjanak. Ez a csendes fojtogatás. És ezért nem rajonganak a festményeimért, és van, aki kimondottan azt kéri tőlem, hogy ne legyen cigányos a festményem. Csak arra nem jönnek rá, hogy a cigányérezésem nélkül viszont nincs jó festményem. Én nem fogom önmagam megtagadni senki kedvéért sem...

Felemelt fejjel vállalom a bírálatokat. De kizárólag csak attól, aki ugyanazt élte át, mint amit én. Ilyen tisztességes bűnösen érte el azt, amit én, ugyanilyen beteg, ugyanilyen egyedülálló, ugyanilyen erős, ugyanilyen firkálgató, és nálam jobban tudja csinálni mindazt, amit én idáig csináltam. Tanácsot is csak attól fogadok el.

OUARA

(Részletek a szerző önéletrajzi könyvéből)

Szakáll Ágnes

festőművész (Sopron, 1945. szeptember 5.)

Önvallomás? Ez így túl romantikus. Köszönet és számadás.

– Köszönöm: Tóth Júlia festőművész-tanárnak, Julika néni-nek, hogy a rákosligeti általános iskolában a képzőművészet felé irányított.

– Hálás vagyok a Képző- és Iparművészeti Gimnáziumban eltöltött négy évert. Akkor még sikk volt a naprakész tájékozottság a kultúra berkeiben: színház, film, irodalom; Valóságot, Kritikát olvastunk. Múzeumba járni nem szerettünk, mert kötelező volt.

– Sokat tanultam dr. Mészáros Vincétől, aki a háború után a Közlekedési Múzeum újjáélesztője volt. Bevezetett a kutatómunka rejtelseibe, a múzeumi kiállítások létrehozási folyamatába, a tartalmi és látványtervezésbe. Elolvashattam a háború előtt kiadott, de a hatvanas-hetvenes években tiltott könyveket, megismerhettem azokat a szellemi áramlatokat, melyek ismerete kulcsot adott az akkori jelen társadalmi jelenségeihez is.

– De hogy ma festőművésznek vallhatom magam, azt Tóth Tibor festőművésznek, a Mesternek köszönhetem. Ő volt, aki a szakmai igényesség mellett fontosnak tartotta az eligazodást szűkebb és tágabb környezetünkben, felhívta figyelmünket a szociografikus, dokumentáló jellegű

megközelítési lehetőségre. Megteremtette tanítványainak a „szabadság kis szigetét”, a XVII. kerületi Művészetbarát Kör havonta megrendezett kiállításai segítségével megismerhettük a hazai képzőművészeti élet támogatott, tűrt, tiltott irányzatait, találkoztunk az alkotók-

kal. Gyakorlatot szereztünk a kiállítások szervezésében, rendezésében is. A Művészetbarát Körhöz kapcsolódó képzőművész körben lehetőségünk nyílt az elmélyült munkára; nyaranta művésztelepet szervezett, először Mohácson, 1969-től Gyulán, amely a mai napig működik, már a volt tanítványok vezetésével.

– Köszönetem és hálám családomnak, barátnőimnek és barátaimnak, és kollégáimnak és ismerőseimnek a mindennapi életben nyújtott segítségért és inspirációért.

Festek meggyőződésem szerint, témáimat a való élet adja. Próbálok példamutatással, tanáccsal segítségére lenni másoknak, fiatalabb festőtársaimnak. Fontosnak tartom az általam összegyűjtött ismeret- és dokumentumanyag feldolgozását, továbbadását.

Szakáll Ágnes

Déki Lakatos Sándor

zenekarvezető prímás (Budapest, 1945. szeptember 6.)

„A XVII. századtól Magyarországon muzsikáló híres Lakatos-dinasztia hatodik prímása. Ezt az apáról fiúra szálló mesterséget édesapjától, Lakatos Sándortól, a világhírű, Liszt-díjas prímástól tanulta. Majd az ő kérésére művésznévként felvette dédnagymamájának családi nevét, a Dékit.

1960-ban édesapjának zenekarában tanulóként kezdte a művészetet, majd szakvizsgái letétele után mint segédprímás közreműködött ebben a zenekarban. 1964-ben alapította saját zenekarát, amellyel Budapest legnevesebb szállodáiban és éttermeiben szórakoztatta a közönséget. 1972 óta 39 éven át a budapesti Mátyás Pincében muzsikált.

Pályafutása során alkalma volt muzsikálni világhírű embereknek, mint Hruscsov, Andropov, Tyihonov, Brandt, Kreisky, Peréz, Doukakis, Kádár János, Szűrös Mátyás, Giulietta Masina. Federico Fellini, Liv Ullmann, Burt Lancaster, Michael York, Paul Simon, Roman Polanski, Stéphane Grappelli, Dimitri Mitropoulos, Eugene Ormándy, Zubin Mehta, Sir Solti György, Claudio Abbado, Starker János, Pablo Casals, Msztyiszlav Rosztropovics, Ulrich Koch, Gervase de Peyer, Jean-Pierre Rampal, Sir Yehudi Menuhin, Isaac Stern, Pinchas Zuckerman, Erick Friedman, Mischa Elman, Ruggiero Ricci, aki például minden budapesti tartózkodása során felkeresi kedvenc prímását.

Külföldi turnéi során zenekarával eljutott öt világrész leghíresebb hangversenytermeibe, legnívósabb éttermeibe. A zenekar fennállása óta a világ 20 országának 176 városában 5319 koncertet adott. Az egyetlen magyar cigányzenekar, amely eddig (2001-ben) fellépett a Kennedy Centerben, Washingtonban. Amerikában, Ausztráliában, valamint Európában hanglemezfelvételek készültek vele.

1995-ben megalapította a LaMarTi Hanglemezkiaadót. A kiadó fő tevékenysége a magyar nép- és cigányzene értékeinek megmentése. Emellett bemutatja a kortárs szerzők műveit, segíti a fiatal tehetségek bemutatkozását.

Cselényi-díjas. A Magyar Rádió elnöksége népi zenekar-vezetőként végzett művészi munkájáért Nívódíjjal tüntette ki. 2003 óta a Cselényi Előadóművészeti Alapítvány elnöke. 2005-ben Bozóki András miniszteri elismerésben részesítette. 2006-ban a Magyar Köztársaság elnöke több évtizedes, határainkon túl is elismert művészetéért, a magyar és a cigány zenekultúra magas színvonalú terjesztéséért a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetés adományozta neki. 2014. március 14-én Liszt Ferenc-díjjal tüntették ki.”

Csepeli István

fafaragó, népi iparművész (Újpest, 1945. szeptember 7.)

Egy öttagú kispolgári bútorasztalos-dinasztiába születtem bele. Az akkor még élő generációm tagjai magukon viselték a második világháború nyomait s az emberek egymásra utaltságából fakadó, zsigereikben rögzült – ma már elképzelhetetlen – összetartást.

Rajz- és formakész-ségem az óvodában került felszínre. Nagyobb gyerekként az utcánkban alakult Egyesült Izzó Képzőművészeti Körnek lettem tagja, s Zilahy György festőművész tanítványa. Szobrásznak készültem, de családi körülményeim miatt bútorasztalosságot tanultam, asztalossegédként pedig kőszobrásznak mentem el. A budai Vár, a Parlament, a visegrádi Mátyás-palota munkálataim dolgoztam. Képzőművészi ambícióm feladva, Varga Ilonával szülőhelyén, Dunaföldváron kötöttünk házasságot, itt telepedtünk le (1970). Még abban az évben kenyérkereső foglalkozásommá vált a fafaragás. Egy iparművészeti pályázaton díjat nyerve a zsűri elnökének tanácsára fordultam a népművészet felé. Bekapcsolódtam Sárospatakon a Népművészeti Fafaragótábor munkájába, s ennek döntő hatása lett hivatásválasztásomra. Az elkövetkező években országos fafaragótáborok alapító-résztvevőjeként az újkori népművészeti mozgalom kibontakozását segítettem elő. Többirányú tanulmányokba kezdtem. Ezzel párhuzamosan megismertem a területet érintő tudományok kutatóit: dr. Ko-

czogh Ákost, dr. Rosner Gyulát, dr. Királyfalvyné Molnár Gabrielát, dr. Füzes Endrét, dr. S. Kovács Ilonát, dr. Pásztor Emíliát, Csiky Tibort. Valamennyien szakterületük kiválóságai, s hosszú évtizedeken át gyarapították, ma is gyarapítják ismereteimet.

A hetvenes évek végére a szemléletemben fogant népművészeti tárgyak határozott formát öltöttek. Munkáimmal díjak sokaságát nyertem el országos és megyei szakpályázatokon. Fafaragószakköröket vezettem, Samu Gézával pedig rendhagyó fafaragó-stúdiót, fafaragó-szakkörvezetői tanfolyamot alapítottunk, indítottunk el Szekszárdon. Szerepet vállaltam a Népművészeti Egyesület Tolna megyei szekciójának vezetésében. Két évtized alatt a népi faművesség szerves résztvevője és akaratlan alakítója lettem.

Számomra, az autonómmá váló alkotó számára ekkor kristályosodott ki a népművészet (népi iparművészet?) és a képzőművészet között feszülő ellentmondás feloldásának igénye. E szemléletet igazolandó tárgyaimmal kívántam a képzeletbeli demarkációs vonalat átjárhatóvá tenni. A népművészeti mozgalmaktól tudatosan távolodva „magányos farkassá” váltam, miközben megoldandó feladatok kötöttek le.

A *Bálványok* (1986, Paks, Művelődési Ház) nagyméretű szerkezetes dombormű többoldalú, frontális át-

törést hozott a szakterületen. A honfoglalás korát idéző, fára alkalmazott stílus hivatalosan is teret nyert. A következő években a tárgyszintézis a kezem alatt folyamattá szélesedett. Népi hagyományunkból merítve – legyen az a pásztorkultúra, a bútorfaragás vagy a faépítészet –, minden ágon használható, anyagára tisztult átirat vezérelt.

Dunaföldvár város megrendelésére készíthettem el a városháza dísztermének (1992) belsőépítészeti munkáit, amelyekre az évekkel korábban az Ormánságból gyűjtött, festett mennyezetkazettás templomok hatottak. Ezt követte a dunaföldvári Várkapu (1994). A népi fafaragást elősegítő szándékom a dunaföldvári Fafaragó Galéria (1996) létrehozatalával öltött testet.

Innen – napjainkig, a solti Szent Mária katolikus templom szentélyének (2013) fiammal, ifj. Csepeli Istvánnal közös létrehozásával bezáróan – a pályáiv belátható. Mindezek az építészeti térbe illesztett, azzal együtt funkcionáló tárgyak élő népművészetünk egyik lehetséges útját, továbbélését villantják fel.

Közel fél évszázad alatt több mint ötven közösségi, negyvennél több önálló kiállítással, szakmai és társadalmi elismerések sokaságával (Kapoli-díj, Kodály Zoltán-életműdíj, a Népművészet Mestere cím, Dunaföldvár díszpolgára elismerés) a há-

tam mögött az előző korok fafaragómestereinek nyomvonalát követtem. A fafaragó pásztorok a körülöttük lévő világ rendjével szimbiózisban éltek, miként az általuk faragott fát, környezetük forma- és tájnyelvét is ismerték. A magyar népi fafaragás és díszítőművészet – mint ahogy ez a népzenékben vagy a népi táncban bárki előtt nyilvánvaló – dialógust fogalmaz meg, sokszínűen ábrázol, közvetít. Szüleim emberi és erkölcsi normáit követve, én is ezt tettem, teszem.

A pályáivhoz hozzátartozik a család. Az elmúlt négy és fél évtized alatt feleségemmel és két gyermekünkkel harmóniában, egymást segítve éltünk, élünk. Hetvenedik évembe lépve az örömeiket tetézve a család vővel, mennyel, öt unokával szaporodott. Leltáromban említenem kell több évtizedes szívbeli barátaimat, pályatársaimat és Dunaföldvár városát. Nélkülük-nélküle légüres térben, elefántcsonttoronyban munkálkodhattam volna, szép, de fölösleges tárgyakat készítenék. Újpesti kisiparoscsaládból indulva, seregnyi nehezékekkel, bal-jobb kitérőkkel, picinyke batyuval a hátamon Dunaföldvára érkeztem, s itt élve, alkotva rendkívüli gazdag életet tudhatok magaménak.

Csepeli István

Pálos Zsuzsa

színművész (Budapest, 1945. szeptember 23.)

Nem a pályámról szeretnék írni, az úgyis nyomon követhető, és nem e „nagy generációról”, amelynek részese vagyok.

A szüleim körülbelül augusztusra értek haza – nagy viszontagságok közepette – Breslauból (a mai Wrocław), részben vonaton.

Nélkülözés, vitaminhiány stb. következtében rendkívül beteges gyerek voltam. Ez, ma már tudjuk, immunhiány és fertőző betegségek. Édesapám, édesanyám orvosok voltak, és persze „mindent” hazahoztak, gondolom. Lehet, hogy kicsit túlérett fantáziájú gyerekként, 4-5-6-7 évesen mit tehet egy néha fél éveket ágyhoz kötött emberke: *fantáziál*.

Nagyon korán megtanultam olvasni, és egy édes, rozmárbajuszos dokitól éjjelenként a kórházban sakkozni. Mikor vizitre ment a többi gyerekhez, én folytattam a „partit”. Nem tudtam, hogy ez a „szimultán”, viszont az agyam két félre tudott játszani. És itt a lényeg! Játsszani történeteket, amelyeket olvastam, és később, otthon, a könyvespolcraól válogatás nélkül, minden betűt habzsoltam. Párhuzamosan olvastam a Bibliát, a Batu kánt, a Kámaszútrát, a Kabbalát, héber mítoszokat, a Genezist, a Templomosokat, Molière-t, Dumas-t stb. – az egész egy nagy *talány* –, de gyerekkorom óta sok az új megfejtés. Nekem ez az egész, a *játék* mélysége. És volt egy spiritiszta nagynéném is!!!

Az iskolában jó tanuló voltam. A gimiben reális, azaz matekos. Nagyon érdekelt a tudomány, a csillagászat és az eredet, a valószínűség-számítás. A Műegyetem menzáin (oda csak enni jártam, mert mindig éhes voltam) repetát és hétvégi menzajegyeket úgy kaptam a hazautazó srácoktól, hogy fogadtak rám: fejben másodfokú egyenleteket oldottam meg, és ha kellett, permutáltam is. Az agyam valahogy ilyenkor nem számolt! És sokszor ma is így vagyok: belegondolok, és egyszer csak elől, a homlokom táján ott az eredmény, és kimondom. Ez is *játék* – és az egész összevissza küldözgetett és költöztetett fiatalkorom (sok válás, testvérek, féltestvérek, mostohatestvérek, mostohák) egyetlen öröme volt. A sakk- és babafiguráknak jelmezelt és díszletet varázsoltam – később ezt is fejben. Imádtam a *színházat*, de sajnos hamar rájöttem, hogy a mindennapi életnek nincs nagyobb színtere. Hát végül színész lettem, így része a *nagy játéknak*, amit Shakespeare, a görögök – vagy a maiak?! – megírtak. Ez *boldogság* és egy zárt világ, szinte Védelem.

Zsudi József: Együtt, ameddig bírjuk
Straub Dezső partnereként (Vidám Színpad)

Úgy éreztem, hogy ebben a rendkívül szigorú világban szabad lehetek, és repülhet a lelkem! Már kislányként sokat kellett túrnöm és alakoskodnom a „békesség” kedvéért, de a felnőttek csak hazudtak, hazudtak. Mindig fájdalmat okoztak, ezért én a közönségnek simogatást, gyógyulást vágytam adni. Ha másként nem, hát a hangommal.

Ma már, a színház mellett, körülbelül 20 éve fiatalokat – 6–24 évesig – folyamatosan tanítok. Reneszánsz személyiségfejlesztés keretében felnőtteknek is igyekszem átadni a *nagy titkot* az emberi lélekről, a játékról, a felelősségről, a kimondott szó felelősségéről – csodálatos íróink, zenészeink, képzőművészeink segítségével –, mert nem mindegy, *kinek – kivel és mivel – játszunk!* Ezért egyre jobban félttem az életünket és a jövőnket. Hát, röviden ennyi ma (majdnem) 70 évesen.

Jó játszást!

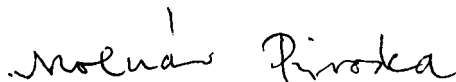

Molnár Piroska

színművész (Ózd, 1945. október 1.)

akik mindenüket odaadták a pályának, és nem csalódtak, mert az többszörösen megfizette. Igaz, hogy közben arra ébred az ember, hogy hetvenéves lett, de megérte... – jó mulatság, „férfimunka” volt!

Mióta tudom, hogy vannak férfiak, nők, akiket színésznek neveznek, mindig az szerettem volna lenni. A felnőttek szemében – akik körülvettek egy kis faluban – ez kivihetetlen álmokképpé vált. Aztán – mit tesz Isten! –, amit az ember belül nagyon elhatároz, az előbb-utóbb kifelé is megmutatkozik – tartja a mondás: az általános iskola és a nem éppen „humán” közgazdasági technikum után első nekifutásra felvettek a Színművészeti Főiskolára, sikeresen elvégeztem immáron negyvenhat éve, és azóta szolgálom Tháliát több-kevesebb, de inkább több, mint kevesebb sikerrel. Azok közé tartozom,

Howard Barker: *Jelenetek egy kivégzésből*